

KÄSITETYÖLÄISYYTTÄ NORMITYÖN TUOLLA PUOLEN

Laura Mankki: *YTM, yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto, väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto*

Anu Suoranta & Sikke Leinikki (toim.):
Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta.
Vastapaino, Tampere. 2018, 178 s.

Työelämä on aina ollut muutoksessa ja uusia työn teettämisen tapoja syntynyt eri aikakausille tyypillisiin tapoihin. Mikä tekee tämän ajan työn ja sen tulevaisuuden pohtimisesta erityistä? Näihin kysymyksiin saadaan vastauksia Anu Suorannan ja Sikke Leinikin toimittamassa artikkelikokoomateoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*.

Teos koostuu 11 artikkelista ja toimittajien kirjoittamasta johdantoluvusta. Sisällysluetteloon on poikkeuksellisesti lisätty artikkelien abstraktit. Tämä ratkaisu on lukijaystävällinen. Toisaalta abstrakteja ei näin ollen olisi välttämättä kaivanut enää artikkelien alkuun.

Kirjoittajajoukossa on sekä tutkijoita että muita eri alueen asiantuntijoita. Viime vuoden puolella julkaistiin myös toinen teos, *Työllisyyskymys* (2018), joka on koostettu vastaavalla tavalla. Työmarkkinoiden tilan aikalaispohtiminen ja tapa tuoda yhteen eri alan asiantuntijoita näyttäisi olevan nyt ajankohtaista. Onkin mielekästä tuoda yhteen kansanedustajat, eri tutkimuslaitosten ja alojen tutkijat, ammattiyhdistysliikkeen edustajat sekä muita asiantuntijoita pohtimaan työhön ja työmarkkinoihin liittyvää

muutosta ja pysyvyyttä. Myös tässä arvioitavan kokoomateoksen toimittajilta se vaatinee kuitenkin yhä enemmän toimitustyötä ja pohdintaa esimerkiksi sen suhteen, miten ohjeistaa eri perinteistä ja tiedon pääomista resurssoituvia kirjoittajia jäsentämään tekstejään niin, että teoksen artikkelit ovat jonkinlaisessa vuoropuhelussa keskenään.

Suorannan ja Leinikin teos on osittain jatkoa Suorannan ja Anu-Hanna Anttilan toimittamalle mainiolle *Yksin Sovittu* -teokselle, joka ilmestyi vuonna 2010. Kyseisessä teoksessa keskityttiin erityisesti työmarkkinainstituutioihin, mutta teemat luottamuksesta erilaisten työn teettämisen muotojen analysointiin toistuvat myös tässä teoksessa. Arvioin tässä tekstissä erityisesti sitä, miten Suorannan ja Leinikin johdantoartikkelista *Ihmiskoe luottamuksesta* nousevat käsitteet asemoituvat suhteessa teoksen muihin teksteihin.

Suoranta ja Leinikki eivät halua käyttää sanaparia epätyypillinen työ, kun puhutaan työn teettämisen monista muodoista. Heidän mukaan tämä tuottaa hierarkioita työntekijöiden välille. Kirjoittajien mielestä suomalaista keskustelua työntekijöistä vaivaa ”geneettinen puhunta”, jossa ihmiset nähdään ominaisuuksiltaan tai syntyjään esimerkiksi työttöminä tai osa-aikaisina työntekijöinä. Näinhän ei tietenkään ole vaan työmarkkina-, sosiaali- ja maahanmuuttopolitiikka vaikuttavat ihmisten työmarkkina-asemiin. Epätyypillisen tilalle he ovat keksineet uuden käsittehybridin ”muu kuin vakituinen ja kokoaikainen palkkatyö”. Käsitteellä he viittaavat määrä- ja osa-aikaisissa palkkatyösuhteissa oleviin, erilaisiin itsensätyöllistäjiin

ja erilaisten alustojen kautta työskenteleviin ihmisiin. Teoksen tavoitteena on tämän retorisen vastaliikkeen myötä pyrkiä purkamaan vakituisen ja kokoaikaisen työn normia ja haastaa pohtimaan millaisia olisivat uudenlaiset turvaverkot, jotka suojelisivat kaikkia työntekijöitä nykyistä paremmin.

Toimittajat esittävät, että teoksen tarkoitus on edistää yhteistä keskustelua ja tasa-arvoistavia ratkaisuja ulko- ja sisärinkiläisten kesken. Sisärinkiläisillä kirjoittajat viittaavat työmarkkinajärjestöihin ja poliittiseen päätöksentekokoneistoon. Ulkorinkiin taas kuuluu hyvin moninainen joukkio, joka edustaa jollakin tavalla kokoaikaisen ja vakituisen palkkatyön ulkopuolella olevia ja jonka äänen soisikin tulevan paremmin kuulluksi. Kirjoittajat ehdottavat lopuksi uudenlaista työkalua, jonka ansiosta työn muotojen moninaisuutta voidaan tunnistaa paremmin. He ehdottavat ”sukupuolivaikutusten arviointia vastaavaa” käytäntöä, jossa työn poliitikoille ja lainsäädännölle tehtäisiin ”pätkätyö-, osaaika-, itsensätyöllistämisen- ja alustalous-työnvaikutusarviointi.”

Johdantotekstissä on tuotu hyvin esille nykyisten työmarkkinajärjestöjen kohtaama kritiikki kollektiivisen neuvotteluoikeuden edustavuudesta. Myös muualla prekaarista työstä kirjoittaneet ovat kritisoineet ammattiliittoa pitkään prekariaatin unohtamisesta. Toisaalta teksti nostaa esille, kuinka ammattiyhdistysliike on aktivoitunut erityisesti keväällä 2018 kritisoimaan hallituksen työvoimapolitiittisia uudistuksia. Toimittajien mukaan ammattiliitton järjestyminen ei yksin riitä työntekijöiden aseman parantamiseksi vaan aiemmin

työväkeä suojaavat instituutiot ja työnteon eriarvoistavat toimintaympäristöt on muutettava.

Prekaarista käyttöliittymästä teokseen kirjoittava Eeva Jokinen käytti vuoden 2017 Aikuiskasvatuspäivillä termiä ”käsitetyöläinen” kuvaamaan sitä luovaa työtä, mitä erityisesti tutkijat tekevät ja jota tutkijat ovat osittain yhä myös vapaita tekemään kapitalistisessa tietotaloudessa. Mielestäni termi kuvaa hyvin myös sitä, mitä monissa paikoin tätä teosta tehdään: keksitään ja pohditaan uusia käsitteitä, joilla problematisoida työn ja toimeentulon ehtoja. Tällaiseen käsitetyöläisyyteen kirjan toimittajat viittaavatkin johdannossa korostamalla sitä, kuinka sanavalinnoilla on väliä työstä puhuttaessa. He ovat ansiokkaasti valinneet teokseen erityisesti työn institutionaaliseen tutkimukseen paikantuvia keskusteluja ammattiyhdistysliikkeen, eläkejärjestelmän ja (taisteltujen) neuvotteluoikeuksien pitkäaikaisesta historiasta ja niiden asemasta työn ja toimeentulon tulevaisuuteen liittyvissä keskusteluissa. Kapitalistinen arvonaluonti ja tuotantotapa joka sijoittuu työmarkkinoille, kuten työn ketjuttaminen tai muut mahdollisesti ”vilpillisen työn” teettämisen tavat näyttävät usein kuitenkin olevan aina yhden askeleen edellä monia institutionaalisia suojaverkkoja. Tämä nousee hyvin esille erityisesti johdannossa mutta myös muissa teksteissä.

Anu-Hanna Anttilan artikkelissa ulkoringillä olevat metallialan työpaikoilla työskentelevät lähetetyt työntekijät ovat yksi esimerkki heistä, joita eivät kansalliset työmarkkinainstituutiot, kuten ammattiliitot, aina suojele. Outi Alanko-Kahiluoto valottaa kuinka takkuista ja

hidasta poliittinen lainsäädäntötyö voi olla, jos poliittista tahtoa esimerkiksi itsensätyöllistäjien tilanteen parantamiseksi ei ole, vaikka itsensätyöllistäjien aseman arviointia olisikin tehty näkyväksi jo kymmenen vuotta.

Pertti Honkanen käyttää termiä ”joustotyö” kysyessään olisiko vanhan kehittämisen sijaan parempi vaihtaa koko sosiaaliturvajärjestelmä. Honkanen huomioi tekstissään kuinka nykyiset tavat tilastoida eivät mahdollista kaikkien uusien työn teettämisen muotojen huomiointaan ottamista. Hänen esimerkkinsä siitä, kuinka kilpailulakien säännökset voivat olla esteenä yrittäjiksi määriteltyjen henkilöiden neuvotteluoikeuden käyttämiselle on erityisen kiinnostava. Vaikka järjestäytyminen ei yksin riitäkään työmarkkinoiden tasa-arvoistumiselle tulisi myös freelancereille ja erilaisille yrittäjille löytyä tapa järjestäytyä kollektiivisesti.

Suomessa ehkä vähemmälle jäänyt keskustelu prekaarista nimenomaan (työ) oikeudellisena kysymyksenä ja siitä kirjoittava Marjo Ylhäinen summaakin hyvin kollektiivisen neuvotteluoikeuden merkityksen uusliberaalissa taloudessa: ”Kollektiivisen neuvotteluoikeuden merkitys tulee todelliseksi vasta, kun otetaan huomioon ihmiset, joiden osana on ollut jäädä ulkopuolelle hyvinvointivaltiollisen hallinnan mekanismin aikana.” (s. 89.)

Osa kirjan teksteistä selittää ansiokkaasti, miten nykykapitalismi toimii ja mitkä ovat sen seuraukset työelämälle ja biosfäärille. Toivasen ja Järvensivun visiointi ekologisesta kestävästä jälkifossiilisesta tulevaisuuden työelämästä on erityisen ajankohtainen. He purkavat kiinnosta-

vasti uuden työn ja vanhan työn jaottelua. Kirjoittajat nostavat esille kuinka uusien, ympäristöystävällisten teknologioiden myötä ja uudelleen koulututtamisen kautta ns. vanhat ammatit palaavat. Heidän tekstissään erityisesti perinteiset teollisuudenalat uudelleenmuokkautuvat ja ”työvoimavaltaistuvat”. Kirjoittajien mukaan tämän vuoksi työpaikkojen menettämisen pelkoa ei ole siinä määrin mihin esimerkiksi teollisuuden alan ammattiliitot pelkävät ekologisemman tuotannon johtavan. Kirjoittajat nostavat esille myös sen, että palkitsemalla fossiilitaloutta yhteiskunta tukee samalla sukupuolittunutta valtajärjestelmää. Hoivavajeen nähdään kuitenkin ratkeavan pikemminkin aikapolitiikalla, kun perheille visioidaan lisääntyvää aikaa tulevaisuuden työelämässä.

Ville-Veikko Pulkka nostaa omassa digitaalista taloutta käsittelevässä artikkelissaan hoivan sukupuolittuneen ja sosiaalipoliittisen kysymyksen esille. Pulkan tekstissä isyysvapaiden laajentuminen olisi itsessään yksi keino, jolla työajan lyhentämistä voitaisiin ryhtyä toteuttamaan tasa-arvoisesti. Tärkeiden nostojen lisäksi teos olisi ehkä kuitenkin kaivannut lisäksi feministisestä työn tutkimuksesta ammentavan tekstin. Johdantotekstissä nostettiin kyllä kiinnostavasti esille naisenemmistöisille, yhä enemmän maahanmuuttajia työllistävälle, aloille kohdentuneet heikennykset. Näiden alojen tulevaisuusvisioista tai kollektiiviseen neuvotteluasemaan liittyvistä näkökulmista olisin mielelläni lukenut lisää. Sukupuolittuneeseen työnjakoon, työmarkkinapolitiikkaan ja toimeentuloon liittyvät kysymykset kun harvoin ratkeavat tasa-arvoisempaan suuntaan

itsestään ja ilman sukupuolinormien tie-toista purkamista.

Suomessa on viime vuosina käyty kii-vasta keskustelua työhön, työllisyyteen ja työmarkkinoiden muutokseen liit-tyvistä ratkaisuksista. Se, millä käsitteillä esimerkiksi työntekijöitä kutsutaan, on usein myös jonkinlainen kannanotto. Jäin pohtimaan, olisiko tämän tärkeän teoksen monissa artikkeleissa käytettyä prekaarin käsitettä ja sen käyttöä voitu hieman problematisoida ja keskustelut-taa johdannossa. ”Muu kuin vakituinen ja kokoaikainen palkkatyö” kun väistä-mättä ja hyvää tarkoittavasta ajatuksesta huolimatta kuulostaa tahattomalta nor-min toistamiselta ja ulkopuolen ko-rostamiselta. Olisin mielelläni lukenut lisää siitä, miten esimerkiksi termi ”pre-kaarityö” toimii tai ei toimi normaalin purkamisen käsitteellisenä apuvälineenä suhteessa kirjan toimittajien ehdotta-maan uuteen käsitteeseen.

KIRJALLISUUS

- Kajanoja, Jouko (toim.) (2018) Työllisyysky-symys. Helsinki: Into.
Suoranta, Anu & Anttila, Anu-Hanna (toim.) (2010) Yksin sovittu. Osapuolet, luot-tamus ja työmarkkinalogiikka. Tampere: Vastapaino.

SOSIAALIPALVELUIDEN EUROOPPALAISIA MUUTOSSUUNTIA

Marjo Kuronen: *PhD, sosiaalityön pro-fessori, Jyväskylän yliopisto*

Flavia Martinelli, Anneli Anttonen & Margitta Mätzke (toim.) *Social Ser-vices Disrupted. Changes, Challenges and Policy Implications for Europe in Times of Austerity.* Edward Elgar Pub-lishing, Cheltenham. 2017, 425 s.

Käsissäni oleva toimitettu teos on kir-jaimellisesti painava paketti sosiaalipal-veluiden muutossuunnista Euroopassa viimeisen 30 vuoden aikana painopis-teen ollessa vuoden 2008 talouskriisin jälkeisessä ajassa. Kirja esittelee vuosina 2011–2016 toimineen EU-rahoittei-sen COST-verkoston (COST Acti-on IS1102 *Social Services, Welfare States and Places*) keskeisiä tuloksia. Verkos-ton koordinaattorina toimi italialainen professori Flavia Martinelli, Mediterra-nean University of Reggio Calabriasta. Teoksessa on peräti 45 kirjoittajaa 17 maasta ja 19 lukua. Pääosa luvuista on kirjoitettu yhdessä niin, että kirjoitta-jat ovat vähintään kahdesta eri maasta. Myös suomalaisia tutkijoita on mukana: Anneli Anttonen, joka on yksi kirjan toimittajista ja kirjoittajana useissa lu-vuissa, sekä Liisa Häikiö, Outi Jolanki, Olli Karsio ja Teppo Kröger.

Teos jakautuu viiteen osaan, joista en-simmäinen painottuu käsitteellisiin jä-sennyksiin. Toinen keskittyy pääosin muutostrendeihin julkisen sektorin ja erityisesti valtion roolissa. Kaksi seu-raavaa osaa esittelee muutossuuntia eri palveluiden kentiltä eri maiden esimer-